

Motion till riksdagen 2025/26:56

av Birger Lahti m.fl. (V)

med anledning av prop. 2024/25:203 Förbudet mot utvinning av uran tas bort

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår proposition 2024/25:203 Förbudet mot utvinning av uran tas bort.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att minerallagen bör ändras så att ett nationellt förbud mot brytning i alunskiffer införs och tillkännager detta för regeringen.

Bakgrund

Propositionen föreslår att förbudet i miljöbalken mot att ge tillstånd till gruvdrift eller gruvanläggning som avser uranhaltigt material tas bort och att uran ska vara koncessionsmineral enligt minerallagen. Med förslagen blir det därmed möjligt att utvinna uran i Sverige och fullständiga undersökningar av berggrunden kan göras vid prospekteringar. Det ges med förslagen även möjlighet att få undersökningstillstånd och bearbetningskoncession för uran.

I propositionen föreslås även, genom ändring i miljöbalken, att verksamheter där små mängder uran hanteras inte längre kommer att omfattas av regeringens obligatoriska tillåtlighetsprövning. Prövningen av sådana begränsade verksamheter kommer inte heller längre att omfattas av det s.k. kommunala vetot.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2026.

Sverige bör ställa om till förnybart och införa förbud mot brytning i alunskiffer

Samtidigt som kärnkraften förutsätter allt större investeringar för att kunna fortsätta drivas så sjunker investeringskostnaderna för vindkraft och solkraft. Vänsterpartiet

vidhåller att en varsam avveckling av kärnkraften behöver mötas av en gedigen utbyggnad av förnybara energislag. Regeringen försöker bluffa igenom enorma åtaganden för skattebetalarna för att bygga kärnkraft. Tidöpartierna föreslår en satsning på ny och dyr elproduktion som är designad för att bara gynna kraftbolagen. Hushåll, företag och staten får risker och kostnader, medan kraftbolag garanteras vinster. Regeringens ensidiga fixering på ny kärnkraft någon gång i framtiden blir också ett alibi för att slippa bedriva klimatpolitik som minskar utsläppen här och nu och som bygger Sverige starkt och hållbart.

Att regeringen väljer att också ta bort förbudet mot utvinning av uran är väntat. Det ska ses i skuggan av att Tidöpartierna konsekvent prioriterar enskilda särintressen på bekostnad av rik natur och vår tillgång till den i vardagen. Regeringen och Sverigedemokraterna har tidigare stoppat processen för att vattenkraften ska få moderna miljövillkor, försvagat strandskyddet för allmänheten och urholkat anslaget för att skydda natur.

Vänsterpartiet drev länge krav på att uranbrytning skulle förbjudas och välkomnade att ett förbud till sist infördes 2018. Vi avstyrker därför förslaget om att uran åter ska vara koncessionsmineral enligt minerallagen och att gruvverksamhet med uranhaltigt material ska kunna ges tillstånd enligt miljöbalken. Uranbrytning är förenat med stora risker för miljön och människor. I Ranstad i Västergötland skedde utvinning av uran ur alunskiffer på 60-talet. Området har behövt efterbehandling som kostat runt en halv miljard kronor och en del av området har klassats som högriskområde enligt miljöbalken då det inte är möjligt att över huvud taget sanera. Urantillgångar i Sverige finns till största delen i alunskiffer, som förutom uran innehåller ett stort antal tungmetaller och andra farliga ämnen som kan orsaka stor skada för både miljön och människor. Vid gruvbrytning påverkas både yt- och grundvatten, vilket kan innebära en påtaglig risk för förorening av dricksvatten.

Ett stort antal kommuner och flertalet miljöorganisationer har under lång tid varnat för brytning i just alunskiffer. Ett återkommande exempel på vad en storskalig brytning kan medföra är den finska nickelgruvan Talvivaara – en av landets värsta miljökatastrofer genom tiderna.

Talvivaara var aktiv mellan 2008 och 2016. Driften var planerad att pågå betydligt längre, men på grund av omfattande miljöskador och ekonomiska problem tvingades man stänga i förtid. Genom att utvinna uran som biprodukt utgjorde Talvivaara under sin livstid dessutom i praktiken Europas största urangruva. Exploateringen medförde dock enorma skador på omgivningen. Stora läckage från en s.k. gipssedimentbassäng ledde 2012 till att stora mängder tungmetaller och giftiga ämnen spreds i både vattendrag och mark. Skadorna sträcker sig långt utanför gruvområdet.

Ett flertal remissinstanser har också stark kritik mot regeringens förslag i propositionen. Både Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) och Naturvårdsverket har invändningar mot förslaget att ändra i 17 kap. miljöbalken. Regeringen motiverar ändringen med att det är överflödigt att särskilt reglera tillåtlighetsprövningen för anläggningar för att bryta ämnen som kan användas för framställning av kärnbränsle. Man anser att vi för närvarande har en dubbelreglering och att den föreslagna ändringen gör att reglerna blir lättare att förstå. Enligt regeringen berör den föreslagna ändringen i praktiken bara ett fåtal mindre gruvverksamheter där små mängder uran hanteras, och dessa verksamheter kommer enligt regeringen att få en effektivare prövningsprocess med regeringens förslag. Både SKR och Naturvårdsverket anser att regeringens förslag tvärtom ökar osäkerheten om vilka verksamheter som kan komma att omfattas av

regeringens tillåtlighetsprövning. SKR konstaterar att den föreslagna ändringen innebär att sådant som inte provas av regeringen enligt kärntekniklagstiftningen inte heller kommer att provas av regeringen enligt miljöbalken. SKR avstyrker ändringen i 17 kap. miljöbalken och Naturvårdsverket anser att ändringen är för otydlig för att man ska kunna ta ställning till lämpligheten och konsekvenserna av förslaget. Vänsterpartiet delar remissinstansernas bedömning och avstyrker propositionens förslag även i denna del.

Parallellt med denna proposition har regeringen skickat ut promemorian Ändamåls-enliga säkerhets- och strålskydds krav för utvinning och anrikning av kärnämnen på remiss till den 8 november 2025. Genom promemorians förslag om att inte klassa uranbrytning som kärnteknisk anläggning upphör det kommunala vetot mot uranbrytning. I promemorian tydliggörs att ”det inte krävs kommunfullmäktiges tillstyrkande för utvinning av kärnämnen”. Vänsterpartiet anser att ett sådant förslag är förödande för människors delaktighet och kommunernas självstyre i skuggan av att regeringen och Sverigedemokraterna nu föreslår att utvinning av uran tillåts. Regeringen konstaterar även i denna proposition att de föreslagna ändringarna innebär en begränsad påverkan på det kommunala vetot och endast kommer att få betydelse för vissa små verksamheter som hanterar uran. Vänsterpartiet anser att propositionen otydligt redogör för dessa konsekvenser för kommunerna. Det lokala perspektivet och medborgarnas rätt att förstå beslutsprocesser och inflytande undergrävs med regeringens sätt att hantera detta. Inte heller gör man en seriös konsekvensbedömning gällande påverkan på miljön och människors hälsa. För kommunerna kan tillgången på dricksvatten drastiskt påverkas och långsiktiga negativa miljöeffekter riskera att uppstå med anledning av regeringens förslag.

Riksdagen bör avslå proposition 2024/25:203 Förbudet mot uranbrytning tas bort. Detta bör riksdagen besluta.

Inför förbud mot brytning i alunskiffer

Riskerna med brytning i alunskiffer är stora oavsett vilka naturresurser man utvinner: nickel, zink, uran, skiffergas eller andra tillgångar. Alunskiffer är dessutom en kalkrik bergart, vilket gör att den ofta återfinns i områden med Sveriges mest bördiga jordbruksmarker. Tillgången på just jordbruksmark är en viktig komponent för svensk livsmedelsförsörjning, inte minst med tanke på behovet av en ökad självförsörjningsgrad. Ökade risker med extremväder som torka och översvämningar gör också behovet av att värna både grund- och ytvattentillgångar särskilt tydligt. Med tanke på de överhängande riskerna vad gäller läckage och föroreningar i närområdet är det anmärkningsvärt att Bergsstaten tidigare beviljade provborrning efter naturgas (även om den aldrig genomfördes av bolaget) i en så känslig omgivning som Vättern – ett Natura 2000-område och en sjö som i dag utgör dricksvattentäkt för över 300 000 personer.

I anslutning till områden med alunskiffer finns ofta även höga värden för biologisk mångfald och kulturella värden som fornlämningar och kulturmiljöer.

Ett flertal kommuner som berörs av en eventuell brytning har gått samman och krävt möjlighet till ett kommunalt veto mot all typ av brytning i alunskiffer. Vi menar dock att detta är en angelägenhet för hela landet och vill därför se en lagstiftning som sätter stopp för sådan brytning oavsett var i Sverige man befinner sig. Minerallagen bör

ändras så att ett nationellt förbud mot brytning i alunskiffer införs. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Birger Lahti (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Ida Gabrielsson (V)

Ilona Szatmári Waldau (V)

Kajsa Fredholm (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Malin Östh (V)